СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ

Докторант Пламена Николова[1]

Резюме: *Актуалността на изследването се определя от необходимостта отчетният процес в микро-, малките и средните предприятия (ММСП) да бъде разглеждан съобразно техните икономически и организационни особености и действащите изисквания към финансовото отчитане. Целта е да се изясни същността на отчетния процес и да се установят основните зависимости между текущото счетоводно отчитане и финансовото отчитане при ММСП. Тезата е, че отчетният процес има единна нормативна и методическа основа, като неговата организация и обхват се проявяват различно според категорията, размера и дейността на предприятието. Изследването очертава необходимостта от по-детайлно проучване на организационните и методическите особености на отчетния процес при отделните категории ММСП и от разработване на подходи за неговото усъвършенстване.*

Ключови думи: *отчетен процес, счетоводно отчитане, финансово отчитане, микро-, малки и средни предприятия, отчетна информация, организация на отчетността*

JEL: M41

THE REPORTING PROCESS IN THE ENTERPRISE – NATURE, STRUCTURE AND MAIN STAGES

Doctoral student Plamena Nikolova

Abstract: *The relevance of the study stems from the need to examine the reporting process in micro, small and medium-sized enterprises in accordance with their economic and organizational characteristics and the applicable financial reporting requirements. The aim is to clarify the nature of the reporting process and to identify the main relationships between current accounting and financial reporting in micro, small and medium-sized enterprises. The thesis is that the reporting process has a common regulatory and methodological foundation, while its organization and scope vary according to the category, size and activities of the enterprise. The study highlights the need for further research into the organizational and methodological characteristics of the reporting process across the different categories of micro, small and medium-sized enterprises and for the development of approaches to its improvement.*

Key words*: reporting process, accounting, financial reporting, micro, small and medium-sized enterprises, reporting information, organization of reporting*

JEL: M41

[1] d010124323@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

1. Въведение

Отчетността е неразделна част от стопанската дейност на предприятието. Чрез нея се осигурява проследяване на извършените операции и се създава основа за представяне на резултатите от дейността. Нейното значение нараства с разширяването на стопанските отношения и с увеличаването на изискванията към финансовата информация.

Особено значение този въпрос има за микро-, малките и средните предприятия. Те заемат основно място в икономиката, но разполагат с различни организационни и кадрови възможности. Поради това организацията на отчетността при тях проявява различни особености. Законът за счетоводството обособява микропредприятията, малките и средните предприятия (ММСП) според установени икономически показатели и предвижда различия в изискванията към финансовото отчитане.

Същевременно нормативната рамка поставя общи изисквания към достоверността, документалната обоснованост и системността на счетоводното отчитане. Европейската счетоводна рамка също прилага принципа на пропорционалност, като предвижда възможности за облекчаване на отчетните изисквания за по-малките предприятия.

Това съчетание между общи правила и различни условия на тяхното прилагане поставя въпроса за същността и организацията на отчетния процес при ММСП. Неговото изследване изисква ясно разграничаване на основните понятия и проследяване на връзката между отделните действия, чрез които се формира отчетната информация.

В настоящото изследване вниманието е насочено към теоретичните разбирания за отчетния процес, неговата вътрешна последователност и връзката между текущото счетоводно и финансовото отчитане. Акцентът върху ММСП позволява да се открояят особеностите, които произтичат от различния мащаб на тяхната дейност и от съответните нормативни изисквания.

2. Теоретични разбирания за същността на отчетния процес

Отчетният процес заема важно място в дейността на всяко предприятие. Чрез него се проследяват стопанските операции и настъпилите промени в имуществото и резултатите от дейността. Той създава основата за формиране на отчетна информация, предназначена както за вътрешните потребности на предприятието, така и за външните потребители.

В научната литература отчетният процес се свързва с последователното извършване на действия по установяване, документиране, отчитане и обобщаване на информацията за стопанската дейност. В този процес отделните действия са взаимно свързани. Всяко следващо действие се основава на резултатите от предходното. (Weygandt, Kimmel, & Kieso, 2019)

Особено място заема счетоводното документиране. А. Атанасов определя документирането като съществен елемент на счетоводната методология и подчертава неговата роля в отчетния процес на предприятието. Документът удостоверява стопанската операция и осигурява необходимата основа за нейното счетоводно отразяване.

Отчетният процес има по-широко съдържание от счетоводните записвания. (Needles, Powers, & Crosson, 2014)Той обхваща действията от установяването на стопанската операция до получаването и представянето на обобщена отчетна информация. Счетоводното отчитане представлява основна част от този процес. Чрез него стопанските операции се регистрират, систематизират и обобщават съобразно изискванията на приложимата счетоводна рамка.

Законът за счетоводството определя текущото счетоводно отчитане като систематичен процес, основан на документална обоснованост и свързан с хронологичното и систематичното регистриране на счетоводните операции. Законът поставя изисквания и към изграждането на счетоводната система, счетоводните документи и счетоводните регистри. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

От тази гледна точка може да се направи разграничение между три взаимосвързани понятия. Отчетният процес има най-широк обхват. Счетоводното отчитане представлява неговата основна/ същинска част. Финансовото отчитане представя обобщените резултати от отчетния период чрез финансовите отчети.

Това разграничение има важно значение за изследването на микро-, малките и средните предприятия. При тях отчетният процес протича при различен мащаб на стопанската дейност и различна организационна структура. Законът за счетоводството определя отделни категории предприятия според размера на активите, нетните приходи от продажби и средната численост на персонала. Към средните предприятия се отнасят предприятията, които не са малки и не надвишават най-малко два от установените прагове за активи, приходи и персонал. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Различният размер на предприятието влияе върху организацията на отчетните действия. При микропредприятията отчетната дейност обичайно се осъществява при по-ограничена организационна структура. При малките предприятия се увеличават обемът и разнообразието на стопанските операции. При средните предприятия нарастват както обемът на отчетната информация, така и необходимостта от по-ясно разпределение на функциите и отговорностите.

Тези различия не променят същността на отчетния процес. Те влияят върху начина, по който той се организира и осъществява. Така еднаквата нормативна основа може да намери различна практическа реализация в зависимост от размера и дейността на предприятието.

Съществена особеност на ММСП е и пропорционалността на изискванията към финансовото отчитане. Директива 2013/34/ЕС въвежда възможност за опростен режим за малките и средните предприятия и за по-облекчен режим за микропредприятията. (Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия)Този подход е свързан с необходимостта административната тежест да бъде съобразена с размера и икономическата значимост на предприятията.

Българското законодателство следва този принцип. Законът за счетоводството предвижда различен състав на годишната финансова отчетност според категорията на предприятието. Годишният финансов отчет на микропредприятието може да се състои от съкратен баланс и съкратен отчет за приходите и разходите. За малките предприятия е предвиден по-широк състав, включващ и приложение. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Тази нормативна диференциация показва, че отчетният процес при ММСП има обща основа и различна степен на проявление. Общата основа се определя от принципите на счетоводното отчитане и от изискванията за документална обоснованост, систематичност и достоверност. Различната степен на проявление произтича от мащаба на дейността, организационната структура и нормативните изисквания към съответната категория предприятие.

Следователно отчетният процес може да бъде разглеждан като последователно организирана дейност по установяване, документиране, счетоводно отразяване, систематизиране и обобщаване на информацията за стопанската дейност с цел формиране и представяне на отчетна информация. (Duchac, Reeve, & Warren, 2019)

Това определение поставя акцент върху три негови характеристики. Първата е последователността на отчетните действия. Втората е взаимната връзка между отделните елементи. Третата е насочеността към формиране на достоверна и полезна отчетна информация.

При ММСП тези характеристики се проявяват при различна организационна и практическа форма. Затова изследването на отчетния процес следва да отчита не само неговата обща счетоводна и нормативна основа, но и особеностите на предприятията според техния размер.

Именно тази особеност определя необходимостта отчетният процес в ММСП да се разглежда като единен по своята същност, но различен по организация и обхват процес. Тази постановка създава основа за последващо изследване на неговата структура, последователност и отделните етапи на протичане.

3. Структура и последователност на отчетния процес

Структурата на отчетния процес се определя от взаимната връзка между отделните действия по установяване и отразяване на стопанската дейност. Всяко действие има самостоятелно значение и едновременно с това участва във формирането на крайния отчетен резултат. Поради тази причина отчетният процес има последователен характер. (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019)

Началото на процеса е свързано с възникването и установяването на стопанската операция. Тя поражда промяна в имуществото, източниците на финансиране, приходите, разходите или финансовия резултат на предприятието. За да бъде включена в счетоводното отчитане, операцията трябва да бъде установена по подходящ начин и удостоверена с необходимия документ.

Документирането представлява следващ елемент от отчетния процес. Законът за счетоводството изисква стопанските операции да бъдат документално обосновани. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)Първичният счетоводен документ удостоверява извършването на операцията и съдържа необходимите реквизити за нейното идентифициране. Така документът свързва реално извършената стопанска операция с последващото счетоводно отчитане.

След документалното удостоверяване се извършва счетоводната обработка. На този етап операцията се оценява и се определя начинът на нейното счетоводно отразяване. Прилага се системата на двустранното счетоводно записване. Данните се включват в съответните счетоводни регистри съобразно приетата организация на счетоводното отчитане.

Текущото счетоводно отчитане има хронологичен и систематичен характер. Хронологичното отчитане проследява операциите по време на тяхното възникване. Систематичното отчитане групира информацията според съдържанието на отчетните обекти. Двата начина на отчитане се допълват и осигуряват необходимата последователност при обработването на счетоводната информация.

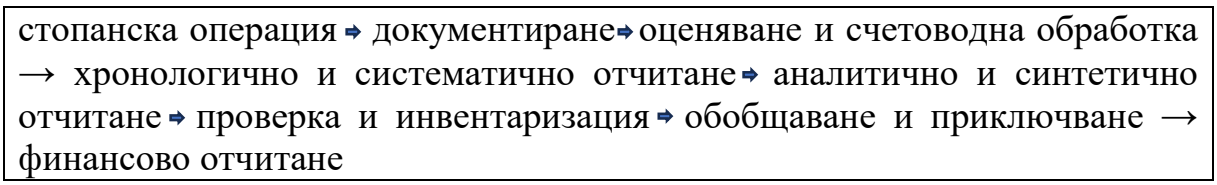
Съществено място заема аналитичното и синтетичното отчитане. Синтетичното отчитане представя обобщена информация за отделните счетоводни обекти. Аналитичното отчитане осигурява по-детайлна информация за техните характеристики. Необходимата степен на аналитичност зависи от дейността на предприятието, обема на операциите и потребностите на управлението.

След текущото отразяване информацията се систематизира и обобщава. Натрупаните счетоводни данни позволяват да се проследи движението на активите, пасивите, приходите и разходите. Те създават основата за установяване на резултатите от дейността и за подготовка на финансовата отчетност. (Weygandt, et al., 2019)

В края на отчетния период се извършват действия по проверка и приключване на счетоводните данни. Особено значение има инвентаризацията. Чрез нея се установява фактическото наличие и състояние на активите и пасивите и се извършва съпоставка със счетоводните данни. Законът за счетоводството поставя изисквания относно извършването на инвентаризация и нейното документиране. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Проверката на счетоводните данни има пряко значение за качеството на отчетността. Установените различия се анализират и се отразяват по установения ред. Извършват се необходимите корекции. Така преди съставянето на финансовите отчети се осигурява по-пълно съответствие между отчетените и действителните стойности на стопанските обекти.

На тази основа може да се представи следната структура на отчетния процес (вж.: фиг. 1): (Weygandt, Kimmel, & Kieso, 2019), (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019)

Фигура 1. Структура на отчетния процес.
Източник: (Weygandt, Kimmel, & Kieso, 2019), (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019).
Авторова интерпретация.

Тази последователност има общ характер за предприятията, независимо от техния размер. При ММСП обаче отделните етапи могат да се организират с различна степен на сложност.

При микропредприятията отчетният процес обичайно протича при ограничена организационна структура. Функциите могат да бъдат концентрирани в малък брой лица. Това създава по-пряка връзка между възникването на операцията, нейното документиране и счетоводното отразяване. Същевременно концентрацията на функции изисква ясно определяне на отговорностите и подходящ контрол.

При малките предприятия обемът и разнообразието на стопанските операции нарастват. Това се отразява върху необходимата аналитичност на отчитането и върху организацията на счетоводните регистри. Отчетният процес запазва сравнително компактна структура, но отделните действия изискват по-ясно разпределение.

При средните предприятия отчетният процес има по-голям обхват. По-големият обем на операциите и по-развитата организационна структура създават условия за разпределение на отделните отчетни дейности между различни служители и звена. В тези условия последователността между документиране, счетоводно отразяване, проверка и обобщаване придобива особено значение.

Размерът на предприятието влияе и върху обема на финансовата отчетност. Законът за счетоводството предвижда различен състав на годишния финансов отчет според категорията на предприятието. За микропредприятията е предвидена възможност за съкратена отчетност. За малките предприятия са установени допълнителни изисквания, а за средните предприятия обхватът на финансовото отчитане е по-широк. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Това различие показва, че структурата на отчетния процес се влияе както от характера на стопанската дейност, така и от нормативно определената категория на предприятието. Прилагането на принципа на пропорционалност позволява отчетните изисквания да бъдат съобразени с мащаба на предприятието.

Особено значение има връзката между отделните етапи. Документирането създава основание за счетоводното отразяване. Счетоводните записи формират информацията в регистрите. Регистрите осигуряват данни за проверка и обобщаване. Обобщените данни участват във формирането на финансовите отчети.

Следователно представянето на отчетния процес не се ограничава до поредица от действия, а като взаимосвързана последователност, при която резултатът от всеки етап създава предпоставка за следващия. Нарушаването на тази последователност влияе върху пълнотата и достоверността на отчетната информация.

За ММСП това има особено значение. Ограничените човешки и организационни ресурси изискват отчетният процес да бъде съобразен с реалните възможности на предприятието. В същото време всяко предприятие трябва да осигури спазването на нормативните изисквания и надеждното документиране на стопанските операции.

В този смисъл структурата на отчетния процес има единна логическа основа, а конкретната му организация зависи от характеристиките на предприятието. При микро-, малките и средните предприятия различията се проявяват главно в обема на отчетната работа, степента на аналитичност, разпределението на функциите и обхвата на финансовото отчитане.

4. Взаимовръзка между текущото счетоводно отчитане и финансовото отчитане

Текущото счетоводно отчитане и финансовото отчитане представляват взаимосвързани части от единен отчетен процес. (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019) Текущото отчитане обхваща последователното регистриране на стопанските операции. Финансовото отчитане представя обобщените резултати от тяхното въздействие върху имуществото и финансовото състояние на предприятието.

Тази връзка има нормативна основа. Законът за счетоводството урежда едновременно изискванията към текущото счетоводно отчитане и към

съдържанието и съставянето на финансовите отчети. Предприятията осъществяват текущо счетоводно отчитане на стопанските операции, които водят до промени в имущественото и финансовото им състояние, финансовите резултати, паричните потоци и собствения капитал. Същевременно финансовите отчети трябва да представят вярно и честно имущественото и финансовото състояние и финансовите резултати от дейността. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Оттук следва пряка зависимост между двата етапа. Финансовият отчет се изгражда върху информацията, формирана чрез текущото счетоводно отчитане. Качеството на тази информация влияе върху качеството на крайния отчетен резултат. (IFRS Foundation (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting)

Текущото счетоводно отчитане започва с отделните стопански операции. Те се документират и се отразяват в счетоводните регистри. В процеса на отчитане се натрупват данни за активите, пасивите, собствения капитал, приходите и разходите. Тези данни постепенно придобиват обобщен вид и създават основата за финансовото отчитане.

Особено значение има хронологичното и систематичното отчитане. Хронологичният ред проследява възникването на операциите във времето. Систематичното отчитане ги групира според съответните счетоводни обекти. Законът за счетоводството изисква формата на счетоводството да осигурява синхронизирано осъществяване на хронологичното и систематичното, аналитичното и синтетичното отчитане.

Тази организация има пряко значение за финансовото отчитане. Синтетичните счетоводни данни осигуряват обобщена информация за отчетните обекти. Аналитичните данни позволяват по-подробно проследяване на техния състав и движение. Съпоставянето между двата вида информация създава условия за установяване на съответствия и различия.

Следващият важен етап е проверката на счетоводните данни. Тя включва преглед на счетоводните записи, съпоставяне на наличните данни и извършване на необходимите корекции. Особено значение има инвентаризацията. Чрез нея се установява фактическото състояние на активите и пасивите и се сравняват установените резултати със счетоводните данни.

Проверката има особено значение при подготовката на годишното финансово отчитане. Преди съставянето на финансовия отчет счетоводната информация трябва да бъде прегледана и приведена в съответствие с приложимата счетоводна база. Извършват се необходимите оценки, начисления, корекции и приключвателни операции.

Тук се проявява ролята на счетоводното приключване. То обобщава резултатите от текущото отчитане за съответния отчетен период. Приходите и разходите се съпоставят. Определя се финансовият резултат. Салдата по счетоводните сметки се преценяват с оглед тяхното представяне във финансовите отчети.

Принципът на начисляването има особено значение в този процес. Законът за счетоводството изисква финансовите отчети, с изключение на отчетите за паричните потоци, да се изготвят на основата на принципа на начисляването. Ефектите от сделките и другите събития се признават за периода, към който се отнасят, независимо от момента на получаването или плащането на паричните средства. (ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО)

Това показва, че финансовият отчет не представлява просто сбор от извършените през периода счетоводни записи. Между текущото отчитане и финансовото представяне стоят действия по оценяване, коригиране, приключване и обобщаване. (IFRS Foundation. (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting, 2018)Именно чрез тях текущите счетоводни данни се преобразуват в информация за финансовото състояние и резултатите от дейността.

Директива 2013/34/ЕС също разглежда годишните финансови отчети като цялостен набор от отчетни документи, който трябва да представя вярна и точна представа за активите, пасивите, финансовото състояние и резултатите от дейността на предприятието. Директивата поставя изисквания и към признаването и оценяването на позициите във финансовите отчети. (Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия)

Следователно връзката между текущото и финансовото отчитане може да бъде представена чрез следната логическа последователност (вж.: фиг. 2): (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019)

стопански операции ➡ документално удостоверяване➡ текущо счетоводно отчитане ➡ аналитично и синтетично обобщаване ➡ проверка и инвентаризация ➡ оценки и корекции➡ счетоводно приключване➡финансов отчет

Фигура 2. За релацията „Текущо отчитане – финансово отчитане“.
Източник: (Franklin, Graybeal, & Cooper, 2019). Авторова интерпретация

Тази последователност показва, че финансовото отчитане е резултат от натрупването и обработването на счетоводна информация през целия отчетен период.

Връзката има специфично проявление при микро-, малките и средните предприятия. При микропредприятията по-ограниченият обем на дейността често позволява по-компактна организация на текущото отчитане. При малките предприятия нарастването на операциите води до по-голяма необходимост от аналитична информация. При средните предприятия по-големият обем и разнообразие на стопанската дейност изискват по-детайлно обобщаване и проверка на отчетните данни.

Различията в размера на предприятията намират отражение и в обхвата на финансовото отчитане. Законът за счетоводството предвижда различен състав на годишния финансов отчет според категорията на предприятието. За микропредприятията е предвидена възможност за по-съкратена форма на отчетност. За малките предприятия обхватът е по-широк. При средните предприятия изискванията към финансовото отчитане са още по-пълни.

Тази диференциация следва принципа на съобразяване на отчетните изисквания с размера на предприятието. Директива 2013/34/ЕС също изгражда режима на финансовото отчитане върху разграничението между различните категории предприятия и допуска облекчени изисквания за по-малките предприятия.

При всички категории обаче се запазва една основна зависимост. Колкото по-пълна, точна и систематизирана е текущата счетоводна информация, толкова по-надеждна е основата за финансовото отчитане. Поради това организацията на текущото отчитане има пряко значение за качеството на финансовите отчети.

Научната литература също разглежда финансовия отчет като резултат от последователното счетоводно отчитане на стопанските операции. В този процес счетоводните данни преминават през различни етапи на регистриране, систематизиране и обобщаване. Така финансовият отчет придобива значение като завършена форма на представяне на резултатите от отчетния процес.

За микро-, малките и средните предприятия тази връзка има особена практическа стойност. Ограничените ресурси изискват добра организация на текущото отчитане. В същото време нормативните изисквания поставят конкретни условия към достоверността, пълнотата и представянето на финансовата информация. Съчетаването на тези изисквания с особеностите на конкретното предприятие определя качеството на финансовото отчитане.

Отчетният процес следователно може да се разглежда като единно движение от конкретното стопанско събитие към обобщения финансов показател. В началото стои отделната стопанска операция. В края стои информацията във финансовия отчет. Между тях се осъществяват документиране, счетоводно отразяване, систематизиране, проверка, оценяване и обобщаване.

Тази връзка може да се обобщи по следния начин (вж.: фиг. 3): (Weygandt, и др., 2019), (Weygandt, Kimmel, & Kieso, Financial Accounting with IFRS. 4th ed. Hoboken, 2019)

стопанска операция ➡ счетоводна информация ➡ обобщени счетоводни данни ➡ корекции и приключване ➡ финансов показател ➡ финансов отчет

Фигура 3. Връзка „стопански събития – обобщени финансови данни“.
Източник. (Weygandt, и др., 2019), (Weygandt, Kimmel, & Kieso, Financial Accounting with IFRS. 4th ed. Hoboken, 2019). Авторова интерпретация

Така текущото счетоводно отчитане и финансовото отчитане се проявяват като две взаимосвързани равнища на един отчетен процес. Първото осигурява последователното натрупване и систематизиране на информацията. Второто представя нейния обобщен резултат във форма, определена от приложимата счетоводна база.

При микро-, малките и средните предприятия тази взаимовръзка придобива различна организационна форма според размера и дейността на предприятието, но запазва една и съща икономическа логика. От качеството на текущото счетоводно отчитане зависи качеството на финансовото отчитане. Именно това превръща организацията на текущия отчетен процес в съществен фактор за надеждността на финансовите отчети.

5. Заключение

Отчетният процес в микро-, малките и средните предприятия има единна нормативна основа, но се реализира при различна степен на организационна сложност. Размерът на предприятието влияе върху обема на отчетната дейност, разпределението на отговорностите и обхвата на финансовото отчитане. Прилагането на пропорционални отчетни изисквания създава възможност организацията на процеса да бъде съобразена с особеностите на отделните категории предприятия. Бъдещите изследвания могат да бъдат насочени към разработване на организационно-методични решения, съобразени с различията между микро-, малките и средните предприятия и насочени към повишаване на надеждността и ефективността на отчетния процес.

Използвани източници

Duchac, J., Reeve, J., & Warren, C. (2019). *Principles of Accounting, Volume 1: Financial Accounting.* Houston: TX: OpenStax, Rice University.

Franklin, M., Graybeal, P., & Cooper, D. (2019). *Principles of Accounting, Volume 1: Financial Accounting.* Houston, TX: OpenStax, Rice University.

IFRS Foundation (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting. (n.d.). London: IFRS Foundation.

IFRS Foundation. (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting. (2018). London: IFRS Foundation.

Needles, B., Powers, M., & Crosson, S. (2014). *Principles of Accounting. 12th ed.* South-Western, Cengage Learning.

Weygandt, J., Kieso, D., Kimmel , P., Trenholm, B., Warren, V., & Novak, L. (2019). *Weygandt, J. J., Kieso, D. E., Kimmel, P. Accounting Principles, Volume 1. 8th ed. Hoboken.* NJ: John Wiley & Sons.

Weygandt, J., Kimmel, P., & Kieso, D. (2019). *Financial Accounting with IFRS. 4th ed. Hoboken.* NJ: John Wiley & Sons.

Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия. (n.d.). EUR-Lex; https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=celex%3A32013L0034.

ЗАКОН ЗА СЧЕТОВОДСТВОТО. (n.d.). Обн. ДВ. бр.95 от 8 Декември 2015г., изм. ДВ. бр.67 от 24 Юли 2026 г.